

יהודי תימן

תימן, המוקפת ימים ומדברות, הייתה מדינה עצמאית, גולה בפני עצמה, שניהלה אורח חיים דתי מתוך חירות רוחנית מוחלטת. העדר רציפות גיאוגרפית עם מרכזי יהדות אחרים ליכד וגיבש את תושביה היהודיים של תימן ליחידה עצמאית ובלתי תלויה בגורמי חוץ; אך יחד עם זאת ידוע, שקשרי היהודים בתימן עם מרכזים רוחניים של היהדות בגולה לא פסקו מעולם.

העלייה מתימן לארץ ישראל החלה בשנת תרמ"ב (1882) ונסתיימה במבצע "על כנפי נשרים", בשנים תש"ט-תש"י (1949-1950). בתחילה הקפידו העולים על מנהגיהם ועל אורחות חיהם גם בארץ, אולם במשך השנים נמצאו כאלה, שמסיבות שונות סיגלו לעצמם כמה מנהגים של בני עדות מזרח אחרות, ולכן כמה ממנהגיהם נעלמו וניטשטשו.

(נוסח התפילה ששימש לנו בסיס לניתוח ולהדגמה הוא של היהודים מאזור העיר מנאכה שבתימן.)

מבנה בית הכנסת

בית הכנסת בתימן היה מרכז החיים, ותפס מקום מרכזי בסדר יומו של האדם. הוא סיפק לפרט את כל צרכיו הרוחניים והנפשיים.

צורת בית הכנסת היא מלבנית או מרובעת, והקהל יושב, בדרך-כלל, מסביב. במרכז, מול ההיכל, ניצבת הכמה, המשותפת לחזן ולקורא בתורה.

ההיגרי

להלן רשימת הסימנים הפונטיים:¹

פ - f	כ - k	ה - h	עיצורים: א - ʾ
צ - s	ל - l	ו - w	ב - b
ק - q	מ - m	ז - z	ב - v
ר - r	נ - n	ח - ḥ	ג - ğ
ש - š	ס - s	ט - ṭ	ג - ġ
שׁ - š	ע - ʿ	י - y	ד - d
ת - t	פ - p	כ - k	ד - ḏ
ת - ṭ			
ב (קמץ קטן) - Bo	בי - Bi	ב - Bā	ב - Bā
ב - Bu	ב - Bō	ב - Bē	ב - Bā
בו - Bu	בו - Bō	ב - Bī	ב - Bū
			תנועות:

(1) על מקורות השיטה ראה במבוא.

אדון עולם

(שם המחבר אינו ידוע)

בטרם כל יציר נברא:	אדון עולם אשר מלך
אזי מלך שמו נקרא:	לעת נעשה בחפצו כול
לבדו ימלוך נורא:	ואחרי ככלות הכול
והוא יהיה בתפארה:	והוא היה והוא הוה
להמשילו להחבירה:	והוא אחד ואין שני
ולו העוז והמשרה:	בלי ראשית בלי תכלית
בלי שינוי ותמורה:	בלי ערך בלי דמיון
גדול כוח וגבורה:	בלי חיבור בלי פירוד
וצור חבלי ביום צרה:	והוא אלי וחי גואלי
מנת כוסי ביום אקרא:	והוא נסי ומנוסי
והוא צופה והוא עזרה:	והוא רופא והוא מרפא
כעת אישן ואעירה:	כידו אפקיד רוחי
אדני לי ולא אירא:	ועם רוחי גווייתי
משיחנו ישלח מהרה:	במקדשו תגל נפשי
אמן אמן שם הנורא:	ואז נשיר בבית קודשי

המשקל: זהו המשקל ה"מרנין" (---- / ----).

	סוגר		דלת
בית	<p>בטרם כל יציר נברא:</p>	:	אדון עולם: אשר מלך
בית	<p>אזי מלך שמו נקרא:</p>	:	לעת נעשה: בחפצו כול

מבנה הפיוט

הפיוט מורכב מחמישה עשר בתים ובכל אחד מהבתים "דלת" ו"סוגר". לפיוט חרוז מבויה, כלומר: יש בו חריזה אחידה של ה"סוגר".

תוכן הפיוט

(להשוואה ראה לעיל, "יהודי גרוזיה", עמ' 12).

מכיוון שאצל יהודי גרוזיה מתווסף בית אחד (בית 6), שאינו נמצא אצל יהודי תימן, חלוקת הפיוט לנושאים שונה כאן מעט:

חלק א' - בתים 1-8

חלק ב' - בתים 9-13

חלק ג' - בתים 14-15

אך נושאו של כל חלק זהים לנושאים של הפיוט בנוסח יהודי גרוזיה.

בְּקִרְבֵּם קָל יֵצִיר נִקְרָא	אֲדוֹן עֵלִים אֲשֶׁר סִלְּךָ.
אֲנִי סִלְּךָ שְׂמִי נִקְרָא	לְשֵׁר גַּעֲשֵׂה כְּחֶפְצִי כָּל.
לְכַדּוֹ יִסְלֹךְ עֲנָא	וְאֲתֵרִי כְּקִלּוֹחַ הַבַּל.
וְהוּא יִהְיֶה כְּתִסְאֲרָה	וְהוּא קֵדָה וְהוּא הִקָּה.
לְהַטְשִׁילוֹ וּלְהַחֲבִירָה	וְהוּא אֲחֵד וְאִין שְׁנֵי.
וְלוֹ הֵטוֹ וְהַמְשַׁרְה	כְּלִי רֵאשִׁית כְּלִי תְּכֵלִית.
כְּלִי שְׁנֵי וְהַמְצַרְה	כְּלִי עֶבֶד אֱלֹהֵי דְמִיּוֹן.
דְּוֹל כֶּם תְּבַרְה	כְּלִי חֲבוּד. כְּלִי פְרוּד.
וְצוּר תְּכֵלִי בְּיוֹם צָרָה	וְהוּא אֵלֵי וְחֵי גּוֹאֲלֵי.
מְנַת כּוֹסֵי בְּיוֹם אֲקָרָא	וְהוּא נְסִי וְקִטְנִסִי.
וְהוּא צוֹפֵה וְהוּא עֲנָרָה	וְהוּא רוֹפֵא וְהוּא מְרַפֵּא.
כְּעַת אִישׁוֹן וְאֵעִירָה	כְּדָדוֹ אֲפִקֵיד רִוְחִי.
אֲרִנִּי לִי וְלֹא אֵירָא	וְעַם רִוְחִי נִוְחִתִי.

משיחנו ישלח מהרה
אמן אמן שם הנורא

במקדשו תגל נפשו
ואז נשיר בבית קודש

הפיוט "אדון עולם" מושר בפי כל הקהל בסיום תפילת שבת בבוקר, כשהציבור עומד ולפני שהוא עוזב את בית הכנסת. רב בית הכנסת מתחיל, והציבור ממשיך אחריו בצוותא, בקול רם ובמהירות בינונית.

ניתוח מוסיקלי

המשקל: המשקל הוא של ארבע יחידות (4).

המבנה

כל משפט מוסיקלי בפיוט זה מורכב מארבעה חלקים:

ממוטיב פתיחה, משתי סקוונצות יורדות לא מלויקות וממוטיב סיום.

משפט מוסיקלי כזה חוזר בשיניים דקים 15 פעמים, כמספר הבתים שבפיוט.

היחס בין המוסיקה לטקסט

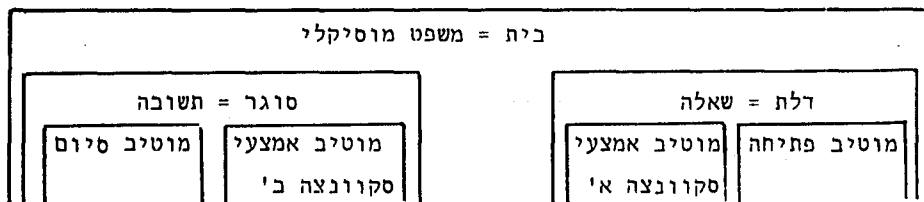
קיים קשר הדוק בין המוסיקה לטקסט, כאשר המשפט המוסיקלי מקביל למשפט הספרותי. משמע: סיום משפט מוסיקלי הוא גם סיום בית בטקסט. יתרה מזאת, החלוקה המוסיקלית הפנימית מקבילה לחלוקה הספרותית הפנימית:

אדון עולם - מוטיב א
 אשר מלך - מוטיב ב
 בטרם כל - מוטיב ג
 יציר נברא - מוטיב ד

חלוקה פנימית זו מודגשת גם על ידי המוטיב המקצבי:

אדון עולם : אשר מלך : בטרם כל : יציר נברא :

ובתיאור גרפי:

משקל מוסיקלי | משקל ספרותי

אדון עולם | אשר מלך | בטרם כל | יציר נברא :

מן התיאור הגרפי ניתן להבחין בנקל בהקבלה בין חלקי המשפט המוסיקלי ובין חלקי המשפט הספרותי, וכך בין ההטעמה המוסיקלית ובין ההטעמה הספרותית. המשקל המוסיקלי, נוסף למשקל הספרותי, מציין את החלוקה התחבירית בצורה בולטת יותר.

מצד שני הביצוע המוסיקלי נגרר אחרי המנגינה, ולכן הוא יוצר שיבושים בטקסט. לדוגמה:

טקסט ואחרי ככלות הכול לבדו ימלוך נורא (בית 5)

ביצוע מוסיקלי ואחרי ככלות הכול לבדו ימ - ימלוך נורא:

טקסט בידו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה: (בית 12)

ביצוע מוסיקלי בידו אפ-אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה:

קהל ♩ = 102

לם-עו דון-א   לך-מ שר-א   כל-ס-ר-ט-ב

רא-ב-ל צי-י

יגדל אלהים חי

(שם המחבר אינו ידוע.)

יגדל אלהים חי וישתבח	נמצא ואין עת אל מציאותו:
אחד ואין יחיד כליחודו	נעלם ואין סוף לאחדותו:
אין לו דמות הגוף ואינו גוף	לא נערוך אליו קדושתו:
קדמון לכל דבר אשר נברא	ראשון ואין ראשית לראשיתו:
הנו אדון עולם לכל נוצר	יורה גדולתו ומלכותו:
שפע נבואתו נתנו אל	אנשי סגולתו ותפירתו:
לא קם בישראל כמשה עוד	נביא ומביט את תמונתו:
תורת אמת נתן לעמו אל	על יד נביאו נאמן ביתו:
לא יחליף האל ולא ימיר	דתו לעולמים לזולתו:
צופה ויודע סתרנו	מביט לסוף דבר בקדמותו:
גומל לאיש חסד כמפעלו	נותן לרשע רע כרשעתו:
ישלח לקץ ימין משיחנו	לפדות מחכי קץ ישועתו:
מתים יתיה אל ברוב חסדו	ברוך עדי עד שם תהילתו:
אלה שלוש עשרה הם עיקרים	יסוד תורת משה אמת ונבואתו:

משקל: המשקל הוא משקל ה"שלים" (--- / --- / --) /

סוגר	דלת
בית [נִמְצָא וְאֵין עֵת אֵל מְצִי: אֹתוֹ:]	יגדל אלוהים חי וישתבח
בית [נִעְלַם וְאֵין סוֹף לֹאֵח: דֹּתוֹ:]	אחד ואין יחיד כליחודו

מבנה הפיוט

הפיוט מכיל ארבעה עשר בתים, המורכבים כל אחד מ"דלת" ומ"סוגר". לפיוט חרוז מבריח, כלומר: חריזה אחידה של ה"סוגר".

תוכן הפיוט

(להשוואה ראה לעיל, "יהודי גרוזיה", עמ' 17.)

מכיוון שאצל יהודי גרוזיה מתווסף בית אחד בסוף הפיוט (המחצית השנייה של בית 14 והמחצית השנייה של בית 15). חלוקת הפיוט לנושאים שם זהה לחלוקה כאן, בשינוי קל בסוף: בית 14 הוא סיכום של כל האמור בפיוט.

יגדל אלהים סי וישמחה. נמצא ואין עת אל מציונותו:
אתד ואין יחיד פניחודו. נעלם ואין סוף לארדוהו:
אין לו דמות הגוף ואינו גוף. לא נערוף אליו קדשתו:
קדמון לכל דבר אשר נכרא. ראשון ואין ראשית לראשיתו:
הנו אדון עולם וכל נוצר. יורה גדלתו ומלכותו: שפע
נבואתו נתנו. אל אנשי סגלתו ותפארתו: לא קם בישראל
קמזה עוד. נביא ומביט את תמונתו: תורת אמת נמן
לעמו אל. על יד נביאו נאמן ביתו: לא יחליף האל ולא
ימיר דתו לעולמים לזולתו: צופה ויודע סתרנו. מביט
לסיף דבר קדמותו: גומל לאיש. חסד קמפעלו. נוחן
לרשע רע קרשעתו: ישלח קקץ ימיו משיחנו. לפדות
מכפי קין ושופתו: מתים יחיה אל ברוב חסדו. ברוף עדי
עד שם תהלתו: אלה שלש עשרה הם עיקרים. יסוד
תורת משה אמת ונבואתו:

הפיוט "יגדל אלוהים חיל" מושר בפל כל הקהל בסיום תפילת ליל שבת, כשהציבור יושב ולפני שהוא עוזב את בית הכנסת.

רב בית הכנסת מתחיל לשיר, ואחריו הציבור ממשיך בצוותא, בקול רם ובמהירות איטית.

ביתוח מוסיקלי

המשקל: זהו משקל של הטעמות, החופף גם לתחביר.

המבנה

- פתיחה: בית 1, סולו של החזן

- גוף הפיוט: בתים 2-13

- סיום: בית 14 < שירת הקהל

הפיוט מורכב ממשפט מוסיקלי החוזר פעמים מספר במקביל למספר הבתים שבפיוט. המשפט בנוי משני מוטיבים: משאלה ומתשובה.

משפט זה חוזר 14 פעמים, בשינויים דקים. המשפט המוסיקלי הראשון (בית 1) המושר סולו, שונה מעט מיתר המשפטים שבהמשך, והמשפט המוסיקלי האחרון (בית 14) מושר מהר יותר בשינוי קל בסופו.

אצל התימנים ניתנת חשיבות מיוחדת לסופי קטעים. חשיבות זו באה לרוב לידי ביטוי באמצעות שינוי מלודי.

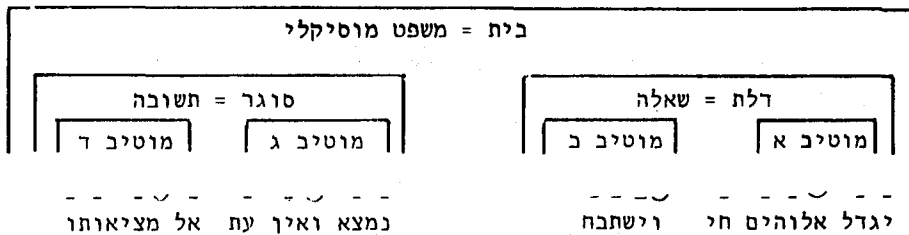

היחס בין המוסיקה לטקסט

קיים קשר הדוק בין המוסיקה לטקסט, כאשר המשפט המוסיקלי מקביל למשפט הספרותי. משמע: סיום משפט מוסיקלי הוא גם סיום בית בטקסט. יתרה מזאת, החלוקה המוסיקלית הפנימית מקבילה לחלוקת הטקסט מבחינה תחבירית:

- יגדל אלוהים חי - מוטיב א
- וישתבח - מוטיב ב
- נמצא ואין עת - מוטיב ג
- אל מציאותו - מוטיב ד

ובתיאור גרפי:

מן התיאור הגרפי ניתן להבחין בנקל בהקבלה בין חלקי המשפט המוסיקלי ובין חלקי המשפט הספרותי, וכן בין ההטעמה המוסיקלית ובין ההטעמה הספרותית. המשקל המוסיקלי, נוסף למשקל הספרותי, מציין את החלוקה התחבירית בצורה בולטת יותר.

יגדל אלוהים חי וישתבח נמצא ואין עת אל מציאותו

קהל

א - ח - ד - ח - ו - א - י - ו - ל - ח - י - ד - כ - ח - ו - ל - כ -

דו אין - ו - ל - ע - נ -

סוף חו - ד - ח - א - ל -

גוף ה - מו - ד - ל - ו - א - ל -

גוף ב - נ - ל - א -

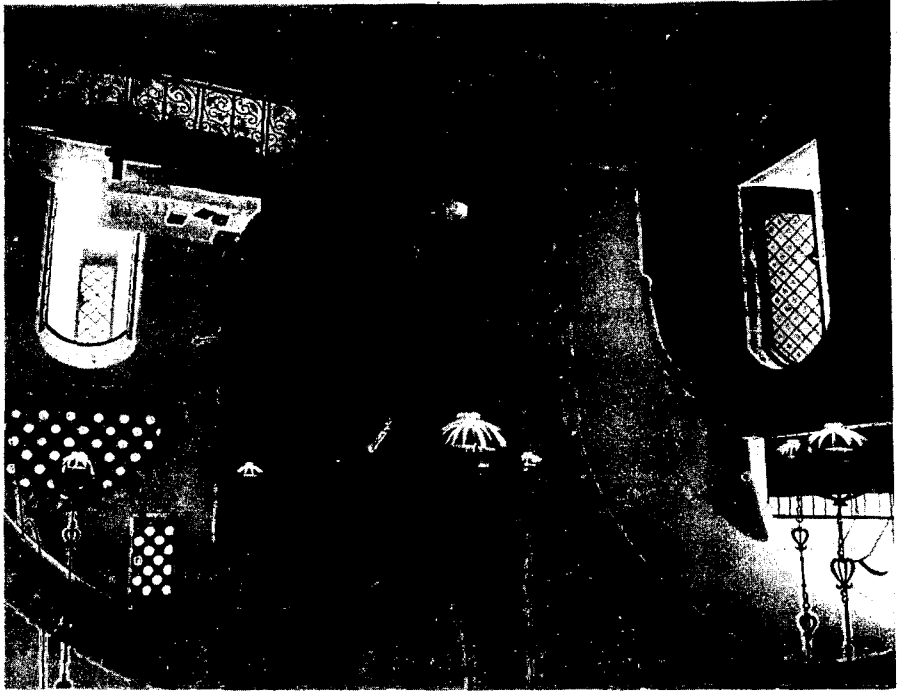
חו - ש - ד - ו - ק - ל - ו - א - ל -

בר - ד - ל - כ - ל - ו - מ - ד - ק -

א - ב - ב - ש - ר - א - וכו'

שית - ר - א - אין - ו - ו - ש - ו - ר - א -

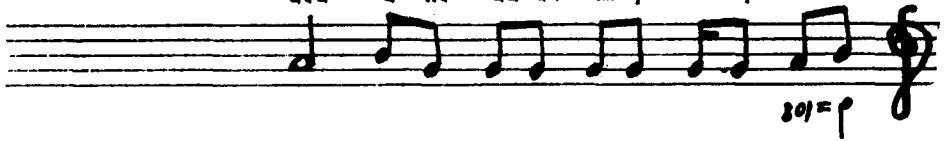
שְׁמֵי שָׁמַיִם וְאֵלֵי אֲרָצוֹת וְאֵלֵי מְלָכִים וְאֵלֵי עַמְמֵי הָאָרֶץ

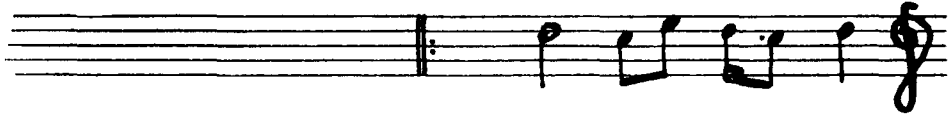
וְאֵלֵי מְלָכִים וְאֵלֵי עַמְמֵי הָאָרֶץ

וְאֵלֵי מְלָכִים וְאֵלֵי עַמְמֵי הָאָרֶץ

וְאֵלֵי מְלָכִים וְאֵלֵי עַמְמֵי הָאָרֶץ

הללויה, הללו אל בקדשו
(תהלים קב)

הללויה

הללויה ברקיע עז:	הללו אל בקדשו
הללויה כרב גדלו:	הללויה בגבורתו
הללויה בנבל וכנור:	הללויה בתקע שופר
הללויה במעם ועגב:	הללויה בתוף ומחול
הללויה בצלצלי תרועה:	הללויה בצלצלי שמע
הללויה:	כל הנשמה תהלל יה

אמן ואמן: (תהלים פט 53)	ברוך יהוה לעולם
אמן ואמן: (תהלים קמו 10)	ימלך יהוה לעולם

מבנה המזמור

במזמור שמונה פסוקים; כל פסוק מתחלק לשתי צלעות, וכל צלע בחמשת הפסוקים הראשונים פותחת בפועל "הלל". המזמור גם מסיים בפועל "הלל", וכך יש למזמור מעין מסגרת מעגלית. כחורך המזמור כל צלע פותחת במלה "הללויה" וכך עובר הפועל "הלל" כחוט השני לאורך כל המזמור.

שני פסוקי הסיום לקוחים משני מקומות שונים בספר תהלים.

תוכן המזמור

שלוש עשרה פעמים חוזר הפועל "הלל" במזמור. החזרות הרבות מורות על תוכן המזמור: הלל להקב"ה; פנייה לעם להלל את ה' באמצעים שונים: "בתקע שופר" ו"בתוף ומחול" וכדומה.

ומדוע חוזר הפועל "הלל" שלוש עשרה פעמים דווקא?

- א. רמז לשלוש עשרה מידות; מהללים את ה' על כל מידה ומידה.
- ב. כנגד שלוש עשרה מידות שבהן מתבטאת חיבת ה' לעם ישראל.

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקִדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בְּרִקִיעַ צִוּ: הַלְלוּהוּ
 בְּגִבּוֹרָתוֹ הַלְלוּהוּ קִרְבַּ גְּדִלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּחֶמְדָּה
 שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֶגֶד וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתִפְחָוּ וּמְחֹל הַלְלוּהוּ
 בְּמִנִּים וְצִנְבָב: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שִׁמְעַ הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי
 תְּרוּצָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יְיָ הַלְלוּיָהּ:

המזמור "הללויה", הללו אל בקדשו" מושר כפי כל הקהל, בקול רם, במהירות
 כינונית, כשהציבור יושב.

המזמור מושר בתפילת שחרית של שבת ויום טוב, כשמסיימים לומר את מזמורי
 התהלים של "פסוקי דזמרה".
 (בהקלטה שלפנינו שרים הילדים את המזור יחדיו, במקצב אחד, וממעל החזן
 מעטר את המנגינה.)

ניתוח מוסיקלי

המשקל: המשקל הוא של הטעמות.

המבנה

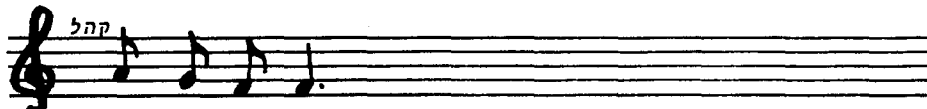
המזמור כולו, להוציא את המשפט הפותח, מורכב ממשפט מוסיקלי אחד, החוזר על
 עצמו בשינויים דקים.

המשפט הפותח מורכב ממוטיב הפתיחה על המלה "הללויה" ומהמשפט שיוביל
 אותנו לאורך כל המזמור ויופיע בשינוי קטן בסופו.

היחס בין המוסיקה לטקסט

קיים קשר הדוק בין המוסיקה לטקסט, באשר המשפט המוסיקלי מקביל לצלע של הפסוק.
 אם בכל פסוק יש שתי צלעות, הרי שהמשפט המוסיקלי יחזור פעמיים.

אורכו של המשפט המוסיקלי נקבע לפי אורכו של המשפט הספרותי; ככל שיש
 יותר הברות במשפט הספרותי, כך יארך המשפט המוסיקלי.

יה - לו - ל - ה

קי - בר - הו - לו - ל - ה

ע - ל - ה תיו - ר - ב - ג - הו - לו - ל - ה ז - ע - ע

פ - ר - שו קע - ת - ב - הו - לו - ל - ה לו - ג - ד - ר - ב - כ - הו - לו

לו - ל - ה נור - כ - ו - בל - נ - ב - הו - לו - ל - ה

נים - מ - ב - הו - לו - ל - ה חול - מ - ו - חף - ב - הו

ש - לי - צ - צל - ב - הו - לו - ל - ה ג - ע - ו

עה - רו - ת - לי - צ - צל - ב - הו - לו - ל - ה מע

יה - לו - ל - ה יה - לל - ה - ת מה - ש - נ - ה כל

שירת הים

(שמות יד 30-31)

(שמות טו 1-19)

הקטע פותח ב"ויושע ה' ביום ההוא" ומסתיים במילים "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים" כשהפסוק "ה' מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא" לא מושר. נוסח זה זהה בדיוק לשירת הים של יהודי גרוזיה.

משקל: המשקל הוא של הטעמות.

מבנה הקטע

ראה לעיך "יהודי גרוזיה", עמ' 46 .

התוכן

ראה לעיל, "יהודי גרוזיה", עמ' 46 .

נִיּוֹשֵׁעַ יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם
 וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שַׁפַּת
 הַיָּם: וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוּלָּה אֲשֶׁר
 עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיֵּירָאוּ הָעָם אֶת יְהוָה
 וַיֹּאמְרוּ בְּיַהוָה וּבְמֹשֶׁה עֲבָדָיו:
 אֲנִי יִשְׂרָאֵל וְכִנִּי יִשְׂרָאֵל אֲתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ
 לְאִמְרָם אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה כֹּחַ
 וְלִכְבוֹדָהּ בָּיָם. עֲזִי וְזִמְרַתָּה יְהוָה נִיְהִי לִי
 לִיעֲזָרָה זֶה אֱלֹהֵי וַאֲנֹנְהוּ אֱלֹהֵי
 אֲבֵי נְאֻמְמִנְהוּ: יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
 שָׁמוּ: מִרְכַּבַּת פָּרֹעַה וַחֲיִלּוּ יְרֵה בָיָם וּמִכַּחַר
 שִׁלְשׁוּ טַבְעוּ בָיָם סוּף: תַּהֲמַת יִכְסִּימוּ יָרְדוּ כַּמְצוּלֹת כִּמּוֹ
 אֲכָז: יְמִינֶךָ יְהוָה גְּאֻדְרֵי בַּפֶּחַ יְמִינֶךָ
 יְהוָה תִּרְצֵץ אוֹיֵב: וּבִלְבַב גְּאוֹנֶךָ תַּהַרְס
 קְמִיךָ תִּשְׁלַח הַלָּקֶה יִאֲקֻלְמֵי בְּמִשְׁ. וּבְרוּחַ
 אֲפִיךָ נִצְרְמוּ סִיָּם נִצְבוּ כִּמּוֹ נֶד
 גְּזִלִים קָפְאוּ תַּהֲמוֹת בְּלֵב יָם: אֶמְרָ
 אוֹיֵב אֲרֹדֶף אֲשִׁיג אֲטַלַּק שִׁלְיִ תִּמְלֶאמּוּ
 נְקִשִׁי אֲרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יְדֵי: נִשְׁפָּת
 בְּרוּחַךָ קָסְמוּ יָם צָלְלוּ כַּעֲפֹרַת בָּטִיָּם
 אֲדִירִים: מִי כְמוֹכָה בְּאֵלִים יְהוָה מִי

כַּמְכָה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ   נוֹרָא תְהִלַּת עֲשֵׂה
 סְלֵא :   נְטִיחַת יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ :   נְחִית
 בְּחִסְדְּךָ עִם זֶה גִּילָתָהּ   נְהַלְתָּ הַעֲזָרָה אֶל נְנִחַ
 אֲדַשֶּׁה :   יִצְקְעוּ עַמִּים רְגִזִּיּוֹן   חֵיל
 אֲחֻזֵי יִשְׂכֵי פְלִשְׁתִּים :   אֲזִי נִבְהַלְוּ אֵלֵינוּ
 אֲדוּם   אֵילֵי מוֹאָב יִאֲחֻזְמוּ רָעַד   נִמְגּוּ
 כֹּל יִשְׂכֵי כְנָעַן :   תִּפְלַעַל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה
 נִפְסַד   בְּגִדְלֵךְ וְרוּעַף יִזְמוּ בְּאָכֹן   עַד
 יִצְבֵּר עֲמֶךָ יְהוָה   עַד יִצְבֵּר עִם זֶה
 קָנִיתָ :   תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְּהַר :   תִּלְתָּהּ   מְכוּן
 לְשִׁבְתְּךָ שְׁעֲלֵת יְהוָה   מִקְדָּשׁ אֲדָנִי בּוֹנְנוּ
 יְדִידָה :   יְהוָה וְיִמְלֶךָ לְעֵלְמָה (עַד) :   כִּי
 קָא סוּס פְּרָעָה   בְּרִבְבוֹ וּבְזִרְשֵׁי בָיִת
 וַיִּשָּׁב   יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת מִי הָיִם   וַיִּבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ כִּינְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם :

הקטע "שירת היים" מושר בפי כל הקהל, בקול רם, כשהציבור יושב. שירת הקהל מתחילה בקצב מהיר, והמנגינה מופיעה בכמה קווים מלודיים; אך בהדרגה מושרת המנגינה בקצב איטי יותר, כאשר אותם קווים מלודיים מתאחדים לקו מלודי אחד, אחיד יותר מבחינה קצבית.

הקטע מושר בתפילת שחרית של שבת ויום טוב, בסיום "פסוקי דזמרא".

ניתוח מוסיקלי

משקל: המשקל הוא של הטעמות.

המבנה

המשפט המוסיקלי מורכב מצליל פתיחה, מצלילים אמצעיים וממוטיב הסיום. מספר הצלילים האמצעיים הוא כמספר הברות המופיעות בפסוק, עד להופעת מוטיב הסיום.

היחס בין המוסיקה לטקסט

החלוקה למשפטים מוסיקליים נקבעת לפי החחביר ולפי סימני הטעמים. משמע: מספר המשפטים המוסיקליים הוא כמספר המשפטים הספרותיים בפסוק. גם אורכו של המשפט המוסיקלי נקבע לפי אורכו של המשפט הספרותי; ככל שיש יותר הברות במשפט הספרותי כן יארך המשפט המוסיקלי.

קהל $\text{♩} = 90$

אל - ר - יש - ני - וב - שה - מ - שיר - י אז

זאת - ה - רה - שלי - את

מר - לא - רו - מ - יא - ו - נל - ד - לא

אה - ג - כל - נל - ד - לא - רה - שלי - א

ג - אה

ים - ב - מה - ר - בו - כ - ר - ו - סוס

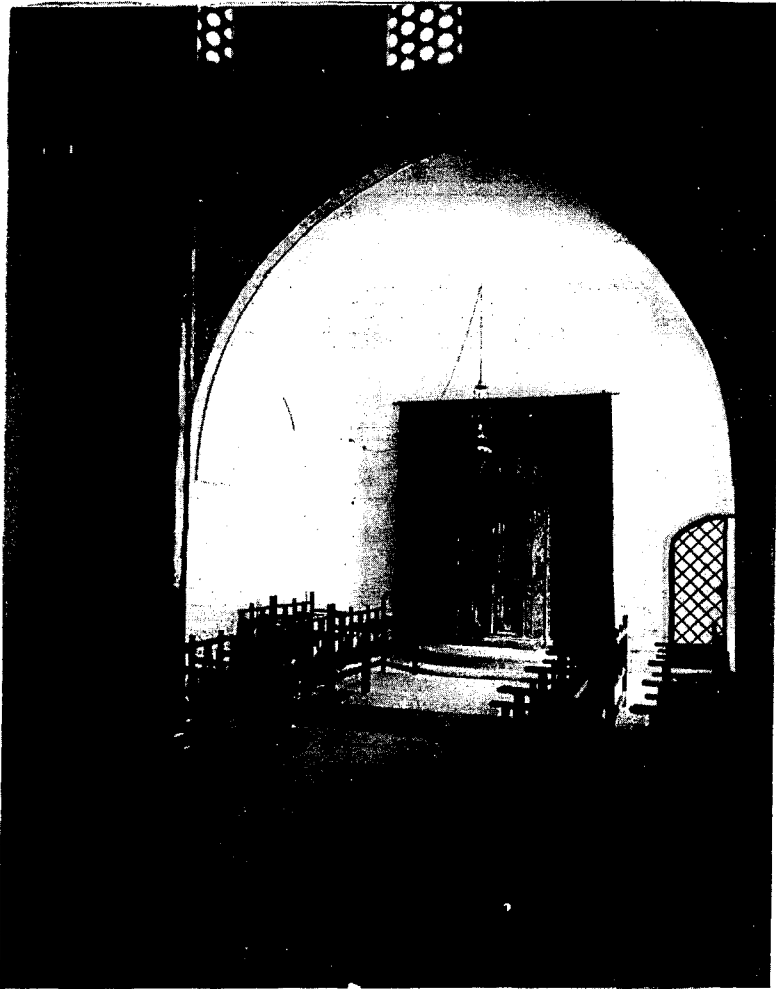
יה - רת - זמ - ו - זי - ע

לי - יהי - ו

עה - שו - לי

הו - ו - א - נ - ו - ל - ל - א - זה

א - ל - ל - א - ב - ל - ו - א - ר - א - מ - מ - נ - הו - מ - וכו'

בית הכנסת הספרדי, בעיר העתיקה

קריאת שמע

פרשה ראשונה (דברים ו 4-9)

שמע ישראל
יהוה אלהינו יהוה אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יהוה אלהיך
בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך:

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך:

ושננתם לבניך ודברת בם
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך:

וקשרתם לאות על ירך
והיו לטטפת בין עיניך:

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

פרשה שנייה (דברים יא 13-21)

והיה אם שמעו תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום
לאהבה את יהוה אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם:

ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש

ואספת דגנך ותירשך ויצהרך:

ונתתי עשב בשדך לבהמתך

ואכלת ושבעת:

השמרו לכם פן יפתה לבבכם

וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם:

וחרה אפי יהוה בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר

והארצה לא תתן את יבולה

ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם:

ושמרתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם

וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטטפת בין עיניכם:

וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכֶבְךָ וּבְקוּמְךָ:

וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתַתּ לָהֶם
כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

פרשה שלישית (במדבר טו 37-41)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל־כַּנְּפֵי
כַּגְדֵיהֶם לְדֹדֵתֶם
וְנָתַנּוּ עַל־ צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת:

וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אֲתֶם
זַיִם אַחֲרֵיהֶם:

לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי
וְהֵייתֶם קֹדְשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:

אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵהָיוֹת
לָכֶם לֵאלֹהִים
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

משקל: המשקל הוא של הטעמות.

מבנה הקטע

קריאת שמע כוללת שלוש פרשיות:

- פרשה ראשונה: "שמע ישראל"
- פרשה שנייה: "והיה אם שמע"
- פרשה שלישית: "ויאמר ה' אל משה".

בין הפסוק הראשון, "שמע ישראל", והפסוק השני, "ואהבת את ה' אלהיך", מוסיפים את הפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", הדומה לפסוק בתהלים (עב 19): "וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ, אמן ואמן."

התוכן

פרשה ראשונה: עיקרה קבלת עול מלכות שמים. אנו נדרשים לאהוב את ה' ולעבדו בכל רבגוניותה של הווייתנו.

פרשה שנייה: עיקרה קבלת עול מצוות.

הפרשה דנה בקיום המעשי של המצוות, כדרך המחאימה ביותר לאדם למלא את רצון קונו.

פרשה שלישית: עיקרה מצוות ציצית.

יש בה חמישה עקרונות: מצוות ציצית, יציאת מצרים, קבלת עול מצוות, מלחמה בדעת המינים והמלחמה בהרהורי עברה.

שמע ישראל. יהוה אלהינו. יהוה אחד:

יחזקאל כ"ה: קרוץ שם קבדו סלכותו לעולם ועד: (6)

ואתבת את יהוה אלהיך. בכל לבבך ובכל נפשך
 ובכל מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי
 מצוה היום על לבבך: ושונתם לבגידך ודברת
 כם בשבתך בביתך. ובלקחתך בדרך. ובשכבך
 ובקומך: וקשרתם לאות על ידך. והיו לטטפת
 בין עיניך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:
 והיה אם שמעת שמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם
 היום, לאתקב את יהוה אלהיכם, ולעבדו בכל לבבכם ובכל
 נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, ואספת
 דגנה ומירשף ויצהרה: ונתתי עשב בשדה לקהמטה. ואכלת
 ושקעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וטרחתם וענדתם
 אלהים אחרים והלטחיתם להם: ותרע אף יהוה בכם ויצר
 את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תמן את יבולת,
 ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם:
 ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, וקשרתם
 אתם לאות על ידכם, והיו לטטפת בין עיניכם: ילמדתם
 אתם את בניכם לדבר כם בשבתך בביתך ובלקחתך בדרך
 ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:
 למצן ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה
 אשר נשבע יהוה לאבותיכם לתת להם
 כימי השמים על הארץ:

**נִיאֲמַר יְהוָה אֵל מֹשֶׁה לְאמֹר: זָכַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצֵת עַל בְּנֹטֵי בְגָדֵיהֶם
 לְדַרְתָּם, וְנִתְּנוּ עַל צִיצֵת הַבָּגָד שְׂמֵיךְ תִּכְלֹת: וְהָיָה לָכֶם
 לְצִיצֵת, וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת קַל מִצְוֹת יְהוָה, וְעָשִׂיתֶם
 אֹתָם, וְדָא תְּחִירוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם, אֲשֶׁר
 אָתָּם זְנוּיִם אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת קַל מִצְוֹתַי
 וְהִייתֶם קְדוּשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לֵהֵיטֵר לָכֶם לֵאלֹהִים.
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֵמֶת**

"קריאת שמע" מושרת בפי כל הקהל בקול רם (להוציא את הפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", הנאמר בלחש), כשהציבור יושב.

רכ בית הכנסת מתחיל, זאחריו הציבור ממשיך בצווחא, במהירות בינונית, כאשר המנגינה מופיעה בכמה קווים מלודיים; אך בהדרגה מושרת המנגינה בקצב איטי יותר, כאשר אותם קווים מלודיים מתאחדים לקו מלודי אחד, אחיד יותר מבחינה קצבית: לקראת סוף הפרשה השנייה הקצב מואץ בהדרגה.

הקטע מושר בתפילת שחרית של שבת ויום טוב, אחרי ברכת "היוצר".

בין הפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" והפסוק "ואהבת" הקהל מפסיק, כדי להפסיק בין מצוות קבלת עול מלכות שמים לשאר המצוות.

ניתוח מוסיקלי

המשקל: זהו משקל חופשי, והמקצב נאמן למקצב השפה העברית.

המבנה

ראה לעיל, יהודי תימן, "שירת הים", עמ' 110 .

היחס בין המוסיקה לטקסט

ראה לעיל, יהודי תימן, "שירת הים", עמ' 110 .

קהל = 114

הו - שר - א - כס - הי - ל - א - ני - ד - א - ני - א - א - א - א - א

יוֹת-לֵה יִם - ר - מַצ רֶץ-א - מ כִּם-אֵת תִּי - צֹ
 כִּם-הִי - ל - א נִי-ד א - נִי-א הִיִּם-ל - לֹא כִּם - ל

בית הכנסת
 האיטלקי
 בירושלים

ביבליוגרפיה

1. אבודרהם, דויד, אבודרהם השלם, פירוש הברכות והתפילות, מהדורה מתוקנת ומורחבת, ירושלים, אושא, תשכ"ג.
2. בן צבי, יצחק, אוכלוסיו ארץ ישראל, כרך V, תל-אביב, "מצפה", תרצ"ז.
3. בן צבי, יצחק, נדחי ישראל, ירושלים, יד יצחק בן צבי, תשכ"ז.
4. היינמן, יוסף ושנאן אביגדור, תפילות הקבע והחובה של שבת ויום חול, תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, תשל"ז.
5. וסרטיל, אשר, עורך, ילקוט מנהגים: ממנהגי שבטי ישראל, ירושלים, משרד החינוך והתרבות, אגף החינוך הדתי, תשל"ז.
6. חזן, אפרים, פיוטים וקטעי תפילה מן הסידור, ירושלים, משרד החינוך והתרבות, אגף החינוך הדתי, תשל"ט.
7. לילין, דוד תורת השירה הספרדית, ירושלים, חברה להוצאת ספרים שעל יד האוניברסיטה העברית, ת"ש.
8. יעקבסון, יששכר, נתיב בינה, מהדורה שלישית, כרך א', ת"א, סיני, תשכ"ח.
9. לוי, אליעזר, יסודות התפילה, מהדורה שלישית מתוקנת ומורחבת, תל-אביב, אברהם ציוני, תשט"ו.
10. לוינסקי, יום טוב, אנצקלופדיה של הוויי ומסורת ביהדות, כרכים א' ו-ב', תל-אביב, דביר, תש"ל.
11. מונק, אליהו. עולם התפילות, כרך א', ירושלים, מוסד הרב קוק, תשל"ד.
12. מעיינות, ח', מאסף לענייני חינוך והוראה, "תפילה", בעריכת חיים חמיאל, ירושלים, המחלקה לחינוך ולתרבות בגולה, תשכ"ח.
13. ניישטט, מרדכי, יהודי גרוזיה; מאבק על השיבה לציון, תל-אביב, עם עובד, תש"ל.
14. פבזנר, יעקב, אינצקלופדיה יהודית, ירושלים, ראובן מס, תש"ל.
15. עדאקי, יחיאל ושרביט אורי, מאוצר נעימות יהודי תימן, ירושלים, המכון הישראלי למוסיקה דתית, תשמ"א.
16. רינת ישראל, סידור. ערוך, מסודר ומבואר בידי שלמה טל, תל-אביב, מורשת, תשל"ו.

17. שאקי, אברהם שלום, היכל עבודת השם, בני ברק, המחבר, תשמ"א .
18. שטאל, אברהם, עורך, עדות ישראל; פרקי ספרות הוויי והיסטוריה, 2 כרכים, תל-אביב, עם עובד, המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, משרד החינוך והתרבות, תשל"ח.
19. תכלאל עטרת זקנים השלם, סידור לפי מנהג יהודי חבאן, ערך שלום יצחק מעטוף, ירושלים, משפחת המהדיר, תשל"ד .
20. תכלאל שיבת ציון, סידור בנוסח תימן מקורי, ערוך מתוקן ומוגה על-ידי הרב יוסף קאפח, כרך א', ירושלים, אשכול, תשל"ח .
21. תפילת החודש, סידור לפי מנהג ק"ק ספרדים, תל-אביב, סיני, תשל"ט.
22. תפילת כל פה, סידור בנוסח אשכנז, ירושלים, אשכול.
23. Morag, Shelomo, "Pronunciations of Hebrew", Encyclopaedia Judaica, Vol 13. Jerusalem: Keter, 1971.